

بسمه تعالی

بررسی خلاها و تعارضات هویتی زنان در مسئله حجاب و رفع آنها با تاکید بر

کتاب حجاب شهید مطهری

فائزه مهدیون^۱

چکیده

خلاها و تعارض های هویتی زنان در مساله ی عفاف و حجاب بحثی است که این تحقیق با این هدف نگارش یافته است. حجاب که یک دستور دینی است از مسائل مهم و کلیدی جامعه اسلامی ما است با بسیاری از مسائل پیوند خورده و دارای ابعاد سیاسی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی می باشد. اگر مسئله حجاب بنگریم به خوبی در می یابیم که حکم حجاب در اسلام از متری ترین مسائلی است که از گذشته تا حال جاری بوده است فلسفه حجاب در اسلام، حفظ ارزش والای زن است و از همین رو است که خداوند پوشش دینی را بر او واجب و نگاه به بدن و موی سر او را حرام فرموده است. حجاب، سنگر زن مسلمان است اگر این سنگر آسیب ببیند و یا مورد تهاجم فرهنگی دشمن قرار بگیرد، شرافت و سعادت زن فرو ریخته و در سراشی سقوط و انحراف قرار گرفته و موجب آلودگی خود و جامعه خواهد شد. در این تحقیق با روش تحلیلی توصیفی و با مراجعه به اسناد کتابخانه ای به بررسی خلاها و تعارضات هویتی زنان در مسئله حجاب و رفع آنها با تاکید بر کتاب حجاب شهید مطهری پرداخته شده است. یافته های تحقیق نشان می دهد که خلاها و تعارضات هویتی زنان در مسئله حجاب و رفع آنها با تاکید بر کتاب حجاب شهید مطهری در مواردی همچون برهم ریختن آرامش روانی زن با حجاب، محدود شدن حضور زن در اجتماع و در عرصه های فرهنگی به وسیله حجاب، زیر سوال رفتن شخصیت و کرامت زن به وسیله حجاب، دور شدن از مدهای روز به وسیله حجاب، دور شدن از تجمل و رفاه به وسیله حجاب، دور شدن از سبک زندگی مطلوب و تکامل یافته غربی به وسیله حجاب و ایجاد خود بیگانگی و خود باختگی به وسیله حجاب در زنان ظهور و نمود دارد.

کلیدواژه: خلاء ، تعارض ، هویت ، عفاف ، حجاب ، شهید مطهری.

^۱ طلبه سطح دو حوزه علمیه صادقیه شهر تبریز

مقدمه

هویت دارای ابعاد مختلفی است و مهم ترین بعد آن خلاءها و تعارض هایی هست که زنان را در این مساله در بعد عفاف و حجاب تهدید میکند. جهت نقش پذیری و رسیدن به حقوق واقعی در اجتماع شناخت این هویت ها ضرورت دارد. یکی از مهم ترین مسائل در ارتباط با هویت بحث هویت یابی دختران و زنان جوان است که این موضوع در بین دختران و زنان جوان ایرانی در مسیری حرکت کرده که بین تصور آنان و جامعه از خود فاصله وجود دارد. امروزه یکی از مسائل مهمی را که جامعه ما را تهدید مینماید بدحجابی و یا بی حجابی است که باعث اشاعه فحشا گردیده و جوانان و نوجوانان زیادی را در منجلاب فساد غوطه ور نموده است. اگر چه این بی حجابی عوامل متعددی دارد ولی به نظر نگارنده بخش زیادی از این بی حجابی در عصر امروز به خاطر جنگ نرمی است که علیه حجاب و عفاف راه افتاده است. این که چه خلاءها و تعارضات هویتی زنان در مسئله حجاب و رفع آنها با تاکید بر کتاب حجاب شهید مطهری تهدید می نماید سوال اصلی این تحقیق است.

اهمیت و ضرورت انجام این تحقیق از آن روست که نایل شدن به هویت موفق زن در کشورهای در حال توسعه بسیار مهم است. معیارهای سنتی و مدرن در تعارض هم قرار دارند و جهت از بین بردن این تعارض و هویت یابی صحیح زنان برای ایفای نقش در تمدن سازی، نقش خانواده، بهره بردن از دیدگاه های اسلامی و تجدیدنظر در سیاست های هویتی از سوی برنامه ریزان ذیربط ضروری به نظر می رسد. با توجه به جستجویی که در مورد این موضوع انجام شد به این نتیجه رسیدیم که تحقیقی در مورد خصوص این موضوع انجام نشده است و فقط پاره ای از تحقیقات به آن اشاراتی داشته اند که در ذیل به صورت خلاصه ذکر می گردد:

۱. شاخص های عفاف و حجاب در شخصیت های زنان تحصیل کرده سریال های تلویزیونی ایرانی، نویسنده: شاکری نژاد، محسن؛ مجله: مطالعات راهبردی زنان «بهار ۱۳۹۸ - شماره ۸۳ رتبه ب (وزارت علوم) / ISCI ۲۲ صفحه - از ۳۱ تا ۵۲)

۲. حجاب و عفاف زنان و کلام مقام معظم رهبری حفظه الله، سخنران: خامنه ای، سیدعلی؛ نویسنده: حسینی باقرآبادی، سیدعباس؛ مجله: مبلغان «تیر و مرداد ۱۳۹۴ - شماره ۱۹۲ (۱۳) صفحه - از ۱۲۹ تا ۱۴۱)

۳. گفت‌وگو؛ دکتر فروغ نیلچی زاده، کارشناس حوزه زنان و خانواده: عفاف و حجاب، نماد عقلانیت ، مصاحبه شونده : نیلچی زاده، فروغ؛ مجله: کیهان فرهنگی «خرداد، تیر و مرداد ۱۴۰۲ - شماره ۴۳۶ و ۴۳۷ و ۴۳۸ (۶ صفحه - از ۲۲ تا ۲۷)

۴. بازخوانی اندیشه های امام خمینی (ره): نقش اصلاحی زنان در جامعه و ماجرای حجاب و عفاف ، نویسنده : رهبر، محمد تقی؛ مجله: پاسدار اسلام «مهر ۱۳۸۹ - شماره ۳۴۶ (۴ صفحه - از ۱۲ تا ۱۵)

۵. نقش رسانه های جمعی در گسترش فرهنگ حجاب و عفاف زنان، نویسنده مسئول: متانی، مهرداد؛ مجله: روان شناسی فرهنگی زن «تابستان ۱۳۹۶، شماره ۳۲ رتبه A (دانشگاه آزاد/ ISC ۱۰ صفحه - از ۳۷ تا ۴۶)

در تمام آثار اشاره رفته به صورت موردی و در حوزه های مختلف به بررسی مساله عفاف و حجاب پرداخته شده و هیچ یک به تحقیق و تتبع درباره خلاها و تعارضات هویتی زنان در مسئله حجاب و رفع آنها با تاکید بر کتاب حجاب شهید مطهری نپرداخته است که در این تحقیق به این مساله خواهیم پرداخت.

۱: مفهوم شناسی

در بخش اول از تحقیق به بررسی اجمالی مفردات دخیل در موضوع بحث پرداخته می شود.

۱-۱: حجاب

حجاب، به مفهوم مانع و حایل میان دو چیز است، خواه آن دو چیز از امور مادی و اشیای باشد و یا از امور معنوی و غیر محسوس راغب چنین می گوید: «الحجب والحجاب المنع من الوصول^۱ حجب و حجاب به معنای منع از وصول و رسیدن دو چیز به همدیگر است.

صاحب مقایس اللغة نیز می آورد حجب اصل واحد وهو المنع ، يقال حجبته عن كذا ای منعته^۲ حجب دارای یک معنای اصلی است و آن منع است گفته میشود حجبته، یعنی؛ منع کردم او را.

^۱ راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، ص ۲۱۹

^۲ ابن فارس ، معجم مقایس اللغة، ج ۲، ص ۱۴۳

همچنین در «مصباح» آمده است: «حجبه حجاباً من باب قتل: منعه ومنه قيل للستر حجاب لانه يمنع المشاهده وقيل للبواب حاجب لانه يمنع من الدخول و الاصل في الحجاب، جسم حائل بين جسدين وقد استعمل في المعاني فقول: العجز حجاب بين الانسان و «مراده و «المعصيه حجاب بين العبد و ربه.»^۱

حجاب در کاربرد فقهی و اصطلاح، فقیهان قلمرو کوچکتر و معنای محدودتری دارد و مقصود از آن پوشش ویژه ای برای زنان است که مانع و بازدارنده نگاه نامحرمان به او و یا مانع انگیزش تمایل جنسی مردان باشد.^۲

به باور برخی از محققان چون شهید مطهری، پیشینه چندانی ندارد و یک اصطلاح نسبتاً جدید است. در قدیم و مخصوصاً در اصطلاح فقهاء (کلمه ستر) که به معنای پوشش است به کار می رفته است و واژه حجاب گرچه به معنای پرده و حائل استعمال شده ولی امروزه به طور مسلم به معنای زنان به کار می رود.^۳

۱-۲: عفاف

عفاف نیز واژه ای عربی است که با فرهنگ اسلامی و دینی وارد زبان فارسی شده است. عفاف را به معنای خود نگهداری و باز داشتن نفس انسانی از محرمات و خواهشهای شهوانی، دانسته اند. راغب در مفردات می گوید:

«العفة حصول حالة للنفس تمتنع بها عن غلبه الشهوة والمتعفف المتعاطی لذلک بضرب من الممارس والقهر»^۴ عفت حالت نفسانی است که مانع تسلط شهوت بر انسان می گردد و انسان عقیف کسی است که با تمرین و تلاش مستمر و پیروزی بر، شهوت به این حالت دست یافته باشد.

^۱ فیومی المصباح المنیر، ص ۴۷.

^۲ غروی نائینی، وحیده عامری پوششی در معنا و مفهوم حجاب، ص ۴۴.

^۳ مطهری، مسئله حجاب، ص ۶۲.

^۴ راغب اصفهانی، مفردات الفاظ القرآن، ج ۲، ص ۶۱۸.

ابن منظور در لسان العرب میگوید: «العفة الكف عما لا يحل كف عن المحارم والاطماع الدنية وعف ای كف.»^۱ «عفت خود نگهداری از غیر حلال کارهای حرام و طمع های پست است، عفت پیشگی یعنی خود نگهداری.»

در قاموس قرآن آمده است: «عفت به معنای مناعت است در شرح آن گفته اند: حالت نفسانی که از غلبه شهوت باز دارد پس باید عقیف به معنای خود نگهدار و با مناعت باشد.»^۲ طریحی نیز در مجمع البحرین می آورد: «عَفَّ عن الشيء ای امتنع عنه فهو عقیف.» عفاف از چیزی ورزید یعنی از آن امتناع ورزید پس او عقیف است.^۳

عفاف اصطلاحی اخلاقی است عالمان، اخلاق عفاف را در شمار مهمترین فضایل اخلاقی جای داده اند و فیلسوفان در حکمت عملی به آن پرداخته اند. ملا صدرا در اسفار عفاف را چنین تعریف کند: هی الخلق الذی یصدر عنه الافعال المتوسطة بین الفجور والخمود عفاف، منشی است که منشأ صدور کارهای معتدل کند و نه گرفتار خمودی می شود.»^۴ شود.

خواجه نصیر الدین طوسی در تعریف آن می نویسد: «عفاف آن است که نیروی شهوت مطیع عقل باشد تا تصرف او به اقتضای رأی او بود و اثر خیریت در او ظاهر شود و از تعبد هوای نفس و استخدام لذات فارغ»^۵

برخی از عالمان اخلاق گفته اند عفت دارای مفهوم عام و خاص است؛ مفهوم عام آن خویشتن داری در برابر هر گونه تمایل افراطی و نفسانی است و مفهوم خاص آن خویشتن داری در برابر بند و باری جنسی است.»^۶

^۱ ابن منظور، لسان العرب، ج ۹، ص ۲۵۳.

^۲ قرشی، قاموس قرآن، ج ۵، ص ۱۸.

^۳ طریحی، مجمع البحرین، ج ۵، ص ۱۰۱.

^۴ شیرازی، الحکمة المتعالیة، ج ۲، ص ۳۸.

^۵ طوسی، اخلاق ناصری، ص ۷۴.

^۶ مکارم شیرازی، اخلاق در قرآن، ج ۲، ص ۲۸۳.

اصطلاحات و نمادهای فرهنگی دشمن میشود که سعی کند همه ابعاد زندگی خود را با معیارها و ملاک های دشمن تطبیق دهد.^۱

کسانی که هویت دینی و ملی آنان فاقد استحکام لازم است همواره از فرهنگ غیر خودی رنگ می گیرند و قطعا خود باختگی بی حجابی را به دنبال دارد تغییر لباس همواره پی آمد تغییر یک فرهنگ است و انسان تا با فرهنگ خود وداع نکند نمی تواند با لباس خود وداع کند (و) تا فرهنگ یک قوم را نپذیرد لباس آنان را به تن نمیکند چون انسان خود باخته شیفته فرهنگ بیگانه شده، در پوشش از آنچه دستاورد بیگانگان به خصوص غربی ها باشد در نظر آنان زیبا و ارزشمند جلوه می کند. از این رو در پوشش و حجاب و فرهنگ روابط زن و مرد از آخرین فرهنگ بیگانه تقلید می کند. هر دستاوردهای غرب پیروی می کنند.

^۱ محمود لطیفی و خود باوری در قرآن کریم ، ص ۵۴

نتیجه گیری

در این تحقیق با روش تحلیلی توصیفی و با مراجعه به اسناد کتابخانه ای به بررسی خلاها و تعارضات هویتی زنان در مسئله حجاب و رفع آنها با تاکید بر کتاب حجاب شهید مطهری پرداخته شد و یافته های تحقیق نشان می دهد که شناخت نگرش موجود به هویت دینی زن مسلمان و خلاءها و تعارض هایی که زنان را از ناحیه عفاف و حجاب تهدید می کند در شرایط موجود جامعه ایران که از یک سو با گرایشهای سکولاریستی مواجه است و از سوی دیگر در معرض افکار رادیکال فمینیستی قرار دارد می تواند گامی اولیه در جهت بازشناسی و احیای هویت دینی زن مسلمان باشد. وقتی به روند کلی نظریات مطرح شده در حوزه مسائل اجتماعی زنان نگریسته و به مسیر پیدایش آنها در سیستم های خاص و فرهنگ های ویژه توجه می کنیم و هنگامی که تنوع و گوناگونی الگوهای توسعه و مشارکت امور اجتماعی زنان را ملاحظه نموده و به مبانی این الگوها نظر می اندازیم، به این نکته واقف می شویم که دیدگاه های فلسفی بر روند تغییر نظرات و آراء در حوزه مسائل اجتماعی زنان تأثیر می گذارند. همه مسائل زنان، از مدیریت کلان زن تا خانه داری وی از حقوق و وظایف اجتماعی و سیاسی تا حقوق و تکالیف زناشویی، همه و همه در بستر تأثیر پذیری از دیدگاههای فلسفی قرار می گیرند. حوزه های معرفتی و ادراکی که زیر ساز اصلی اندیشه های بشر در همه عرصه هاست، نقش تعیین کننده ای در کم و کیف نظریات اجتماعی مربوط به مسائل زنان را داراست. رهیافت ها، هنجارها، شیوه ها و بینش های فردی مربوط به حوزه زنان، تحت تأثیر گفتمان غالب بر جامعه است.

یافته های تحقیق نشان می دهد که خلاها و تعارضات هویتی زنان در مسئله حجاب و رفع آنها با تاکید بر کتاب حجاب شهید مطهری در مواردی همچون برهم ریختن آرامش روانی زن با حجاب ، محدود شدن حضور زن در اجتماع و در عرصه های فرهنگی به وسیله حجاب ، زیر سوال رفتن شخصیت و کرامت زن به وسیله حجاب ، دور شدن از مُدهای روز به وسیله حجاب ، دور شدن از تجمل و رفاه به وسیله حجاب ، دور شدن از سبک زندگی مطلوب و تکامل یافته غربی به وسیله حجاب و ایجاد خود بیگانگی و خودباختگی به وسیله حجاب در زنان ظهور و نمود دارد.

فهرست منابع و مآخذ

*قرآن کریم

*نهج البلاغه

الف) کتب فارسی

- ۱) آخوندی، مصطفی، **جنگ نرم در قرآن و سنت**، قم: مکتبه آیه الله المرعشی النجفی، چاپ دوم، ۱۴۰۶ق.
- ۲) باقری چوکامی، سیامک، **موج چهارم جنگ نرم**، قم: مؤسسه النشر الاسلامی، چاپ شانزدهم، ۱۴۳۷ق.
- ۳) در افشان، محمد حسین، **آثار و پیامدهای حجاب**، تهران: دار الکتب الاسلامیه، چاپ نهم، ۱۳۸۶ش.
- ۴) رحمان زاده، سیدعلی، **بررسی تأثیر تماشای سریالهای ماهواره ای بر سبک زندگی بانوان مطالعات رسانه ایش**، تهران: نشر سایه، اول، ۱۳۸۳ش.
- ۵) سجادی، احمد، **حجاب و عفاف**، هران: اسلامیه، اول، ۱۳۹۵ق.
- ۶) ستار، هدایت خواه، **زیور عفاف**، قم: مؤسسه امام صادق (علیه السلام)، چاپ دوم، ۱۳۸۲ش.
- ۷) صالحی طالقانی، احسان، **نگاهی دوباره به پوشش**، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، اول، بی تا.
- ۸) صفی یاری، مسعود، **راز حجاب**، قم: الشریف الرضی، اول، ۱۴۱۳ق.
- ۹) فرنچ، مادلین، **جنگ علیه زنان**، قم: انتشارات صدرا، اول، ۱۳۹۰.
- ۱۰) مطهری، مرتضی، **مسئله حجاب**، قم: مؤسسه آل البيت (علیهم السلام)، چاپ اول، ۱۴۲۲ق.
- ۱۱) مؤسسه جهانی سبطين، **حریم پاکیهها**، قم: مؤسسه الکتب الثقافیه، چاپ اول، ۱۴۰۷ق.
- ۱۲) مکارم شیرازی، ناصر، **اخلاق در قرآن**، تهران: مکتبه آیه الله المرعشی النجفی، چاپ دوم، ۱۴۰۶ق.
- ۱۳) نبوی، بهزاد، **حجاب از نگاه دیگر**، اصفهان: لب المیزان، اول، ۱۳۹۲ش.

ب) مقالات

- ۱۴) بابائی، محمد باقر، "طلائیه جنگ نرم و روشهای مقابله با آن از دیدگاه قرآن"، مجله سیاست دفاعی، ش ۷۲، ۱۳۹۲ش
- ۱۵) پیشرو، حسن، "شبکه های اجتماعی اینترنتی و سبک زندگی جوانان"، فصلنامه تحقیقات فرهنگی، ش ۱، ۱۳۹۰ش.
- ۱۶) صفارودی، سوسن، "بررسی باز تاب چهره زنان مسلمان در رسانه های غربی با تأکید بر موضوع حجاب"، فصلنامه دفاع زنان و خانواده، ش ۱۵، ۱۳۹۰ش.
- ۱۷) لطیفی، محمود، "خود باوری در قرآن کریم"، نشر جامعه، ش ۲ آبان ۱۳۸۳
- ۱۸) ماه پشانیان، مهسا، "بسترهای فرهنگی و اجتماعی جنگ نرم"، فصلنامه بسیج سال چهاردهم، ش ۵۰، ص ۲۷، بهار ۱۳۹۰
- ۱۹) مهدوی نژاد، غلام حسین، "راهکارهای تقویت خود باوری در مجامع دانشگاهی از دیدگاه قرآن و روایات"، مطالعات معرفتی در دانشگاه آزاد اسلامی، ۳۴ تابستان، ۱۳۸۶

ج) کتب عربی

۲۰. ابن فارس، احمد، معجم مقایس اللغة، قم: انتشارات بوستان کتاب، اول، ۱۳۷۹ش.
۲۱. ابن منظور، محمد ابن مکرم، لسان العرب، قم: مؤسسه آل البيت (علیهم السلام)، چاپ اول، ۱۴۲۲ق.
۲۲. حرانی، ابومحمد، تحف العقول، قم: مؤسسه اسلامی، اول، ۱۴۲۳ق.
۲۳. راغب اصفهانی، ابو القاسم، مفردات الفاظ القرآن، قم: کنگره شیخ مفید، چاپ اول، ۱۴۱۳ق.
۲۴. طبرسی، فضل بن حسن، مجمع البیان، مشهد: مجمع البحوث الإسلامیة، چاپ اول، ۱۴۱۴ق.
۲۵. طوسی، نصیرالدین، اخلاق ناصری، قم: مکتبه الکلیات الازهریة، اول، ۱۴۰۷ق.
۲۶. طریحی، فخرالدین، مجمع البحرین، قم: مؤسسه النشر الاسلامی، اول، ۱۴۲۷ق.
۲۷. غروی نائینی، نهله، پویشی در معنا و مفهوم حجاب، تهران: دار طیبه، بی تا.
۲۸. شیرازی، صدرالدین، الحکمة المتعالیة، تهران: انتشارات اسلامی، اول، بی تا.
۲۹. فیومی، احمد ابن محمد، المصباح المنیر، بیروت: مؤسسه الأعلمی للمطبوعات، اول، ۱۴۱۵ق.
۳۰. قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، قم: دار الحدیث، اول، ۱۳۸۷ش.
۳۱. مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، قم: مؤسسه الامام علی (علیه السلام)، اول، بی تا.

٣٢. نراقي، احمد، جامع السعادات، بيروت: مؤسسة الأعلمى للمطبوعات، اول، ١٤١٥ق.